Мандрик Євген

СТАНОВИЩЕ МУКАЧІВСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЄПАРХІЇ В ПЕРІОД ВСТАНОВЛЕННЯ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ ВЛАДИ НА ЗАКАРПАТТІ (1918–1924 рр.)

Хронологічні рамки дослідження становить період завершення Першої світової війни, встановлення чехословацької влади та усунення з престолу Мукачівського єпископа.

Проблема участі Мукачівської греко-католицької єпархії у суспільно-політичному житті перехідного періоду зміни держав післявоєнного періоду (1918–1922 рр.) частково досліджена вітчизняними так і зарубіжними дослідниками. Недостатньо досліджена участь у цих процесах духовенства Мукачівської греко-католицької єпархії, яка в силу об'єктивних причин почала втрачати свої позиції у краї. Аналізуючи проблему джерельної бази дослідження даної тематики зазначимо, що пріоритет у дослідженні названої проблематики належить угорським дослідникам, які надають перевагу релігійному [Botlik, 1997], та політичному [Pirigyi István, 1990] аспекту діяльності. З тематичних досліджень слід відмітити грунтовні роботи В. Фенича [Фенич В., 2019], Ю. Данильця [Данилець Ю. В., 2009], І. Ліхтея [Ліхтей І. М., 2018].

В умовах розпаду Австро-Угорської монархії, перед новоутвореним угорським урядом Міхая Каролі основним завданням постало збереження територіальної цілісності Угорщини, який приймав відчайдушні заходи, які вже не змогли реалізовуватись через політичний так і економічний хаос у країні.

Післявоєнний період у діяльності мукачівської єпархії став переломним. Процеси послаблення позицій єпархії розпочалися ще задовго до цього. На початку століття, з появою православного руху в окремих поселеннях почав набувати масового характеру. Релігійні "хвилювання" серед частини русинського населення краю викликали занепокоєння і відповідну реакцію угорської влади. Насильницькі дії проявилися у двох судових процесах 1903 та 1913 років, які висвітлювалися в тогочасних засобах масової інформації, привернувши чималу увагу громадськості до становища українського населення краю. На сьогодні достеменно відомо, що за селянськими релігійними виступами частково стояла і царська розвідка, яка виходячи з геополітичного розтушування краю готувала майбутній плацдарм для військових операцій у війні з Австро-Угорщиною.

Використання релігійних настроїв населення Угорської Русі поєднаних національними почуттями з населенням Наддніпрянської України, які сформувались у попередні десятиліття, становили могутню силу в руках зацікавлених держав. В той же час угорські правлячі кола і надалі всіляко намагались утримати русинів у сфері свого політичного

впливу продовжуючи використовувати засоби релігійного впливу, адже на їх думку Мукачівська єпархія це не що інше як «церква Габсбургів» [4, с. 5]; Представники місцевого духовенства у складних умовах змін вимушені були йти на зміну своєї політичної орієнтації, пристосовуватись до віянь часу.

Ще в період Першої світової війни, зважаючи на геополітичне розташування Закарпаття та особливістю національного складу населення, майбутнім розвитком краю активно зацікавився чеський політичний діяч Т. Г. Масарик. Готуючи підґрунтя для утворення майбутньої Чеської держави він вважав, що цей регіон повинен належати Росії, з якою майбутня Чеська держава мала б спільний кордон.[5, с. 7]; Визначення державно-правового статусу Закарпаття відбулося восени 1918 р. у далекій Північній Америці за участі президента США В. Вільсона. Напередодні проголошення Чехословацької республіки відбулася зустріч Г. Т. Масарика з представником американських українців Г. Жатковичем на якій погоджено приєднання краю до Чехословаччни з правом автономії. Входження Закарпаття до складу нової держави було узаконено на Скрентонському з'їзді Американської народної ради 12 листопада 1918 р., що було закріплено проведенням плебісциту [2, с. 40].

Перший президент Чехословаччини Т. Г. Масарик активно підтримував ідею входження краю до його держави, рада союзників при Парижській мирній конференції в кінці листопада 1918 р. проголосила легітимною окупацію території частини Закарпаття, остаточне рішення приєднання краю було прийнято 13 березня 1919 р. Офіційна процедура входження всієї території Закарпаття до складу Чехословаччини відбулася 10 вересня 1919 р. після підписання Сен-Жерменського мирного договору.

Реагуючи на розвиток подій, керівництво Мукачівської греко-католицької єпархії за ініціативи єпископа Антонія Паппа, зайняло рішучу позицію. Відчуваючи неминучість історичних змін, греко-католицький клір за погодженням єпископа висунув свої вимоги, створивши Раду Священнослужителів сформованими у 9-ти пунктах з яких жодна не мала політичну складову, в основному торкалась становища кліру та освіти. Це булоо свідченням обережної позиції греко-католицького кліру у період невизначеності.

Тим часом уряд Каролі М., визнав право закарпатських українців на автономію через законі Х «Про автономію руського народу, що проживає в Угорщині», прийнятого 21 грудня 1918 року. Законом проголошувалось надання самоврядування у галузі внутрішніх справ, судочинства, освіти, культури, релігії, використання мови із забезпеченням права на самоврядування та проголошує: комітати Унг, Берег, Угоча та Мараморош автономною територією під назвою Руська Крайна. У законі зазначалося, що у всіх рішеннях органів місцевої влади вирішальну роль відіграватимуть національні збори русинів [2, с. 2].

Реалізовуючи вимоги населення краю, Будапештський уряд

поспішно проводив кадрові зміни в управлінні комітатів, призначаючи осіб вихідців із місцевої еліти краю. У проведенні адміністративних проваджень місцевої виконавчої влади в обов'язковому порядку для всіх чиновників та школах запровадилась русинська мова, скасовується вивчення угорської мови. Проте обмежені урядові заходи виявилися запізнілими і вже не змогли випередити розвиток подій, які прискорились за сприянням країн Антанти та новоствореної Чехословаччини.

Чехословацька влада через засоби правових механізмів, намагалася демократично врегульовувати міжконфесійні відносини в багатонаціональному регіоні. Закріплювалося право сповідувати або не сповідувати будь яку релігію і переходити з однієї конфесії до іншої. Дані рішення не змогли вирішити міжконфесійні чвари, адже в кожному населеному пункті процеси переходу або не переходу відбувалися в залежності від особливостей менталітету, міжнаціональних взаємовідносин, культурного розвитку, місцевих традицій, тощо. На початку 1920-х рр. у більшості населених пунктів краю виникла релігійна боротьба між греко-католиками та православними, що призвела до небажаних наслідків [3, с. 101]; За цих умов керівництво Мукачівської єпархії частково втратило політичну, економічну так і соціальну підтримку серед населення, яка була потужною у попередні десятиліття у складі монархії.

Протистояння між чехословацькою владою та керівництвом Мукачівської греко-католицької єпархії чітко помітне з початку введення окупаційних військ. Центром протистояння стає особа діючого єпископа, якого продовжують піддавати нападам за його попередні гріхи і після завершення війни. Противники церковної унії і надалі не можуть пробачити А. Паппу відкриті проугорські почуття, пробачити йому провідну роль у спробах проведення реформи правопису та церковного календаря. Відомий угорський дослідник Й. Ботлік стверджує, що наведені гріхи єпископа наробили дуже багато шкоди та прискорили перехід чималої частини греко-католицьких вірників до православ'я. Чисельність таких, що залишили греко-католицьку церкву у перші повоєнні роки становила приблизно 55 000 осіб. У наступному десятилітті перехід значно прискорився і вже становив половину українського населення краю [1, с. 230];

Намагаючись послабити позиції греко-католицької церкви та частини проугорсько налаштованого населення, владними структурами Чехословаччини ціленаправлено та систематично проводилась прихована, цинічна політика підтримки та сприяння переходу населення до православ'я. Випробуваними методами по відношенню до греко-католиків у перші роки нової влади стають гоніння, утиски, обмеження у їх діяльності, в той же час проводилась підтримка у розповсюдженні православ'я. Наочним прикладом таких дій влади є ігнорування розслідування фактів пограбувань деяких греко-католицьких церков та потурання насильницьким діям православних віруючих щодо греко-

католицького духовенства, їх вигнання з поселень. Споглядаючи бездіяльність урядових структур у наведенні порядку, мукачівський єпископ А. Папп звернувся до президента Чехословаччини Т. Масарика в якому охарактеризовує ситуацію, що склалася спричинену «переселенням з чужини більшовицько-анархічних москвофільських політичних і релігійних агітаторів, що обходять села нашої єпархії під проводом народної організації, що дозволена місцевою адміністрацією. В деяких випадках агітація має підтримку, розвивається проти церкви, віри, духівників та вірників наших» [7, арк. 5–9].

Про лояльність греко-католицької церкви до нової влади мукачівський єпископ вперше висловив у своєму листі до міністра освіти Чехословаччини у листопаді 1921 року, де запевнює високопоставленого чиновника «що моя єпархія завжди лояльно буде відноситися до урядових законів, до урядників доброї волі як це і віра наша того потребує». А. Папп окремим пунктом просить міністра «визволити нас від того більшовицького терору, від тієї дикої боротьби яка так гостро проводиться проти нашої церкви з боку схизматичної агітації… Для цього потрібно церковний реферат в Ужгороді відокремити від шкільного. Щоб референтом було призначено чесного русина греко-католика, який і до церковного права розуміється» [8, арк. 1–4].

Одним з методів боротьби проти активної діяльності мукачівського єпископа стало перешкоджання того у свободі пересування. Побоюючись зустрічей зі своїм кліром та вірниками, представники влади організовують про вокативні напади та перешкоджають А. Паппу у відвідуванні культових місць. Весною 1920 року єпископу нарешті вдається здійснити декілька місій під час яких у стін Боронявського монастиря у жовтні 1920 р. стається відкрита бійка ворогуючими православними та греко-католицькими мирянами. Про міжконфесійне протистояння свідчить боротьба навколо володіння культовою спорудою в с. Великі Лучки що призвела до її зруйнування та судової тяганини. Керівництво єпархії тривалий час чинило опір запровадженню у діловодство словацької мови захищаючи російську мову.

Для злагодження міжконфесійного протистояння, під тиском чехословацької влади проводяться довготривалі переговори з представниками Угорщини та Ватикану. У центрі протиріч продовжує перебувати особа єпископа А. Паппа, який відмовляється прийняти присягу Чехословацькій республіці. За цих умов мукачівський єпископ вимушений добровільно залишити управління єпархією.

Список використаних джерел

1. Botlik J., 1997. Hármas kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig (1646–1997). Új mandátum könyvkiadó, Budapest. 335 o.

2. Fedinec Csilla. A Csehszlóvákiához került Kárpátalja (1918–1921). Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Gondolat kiadó – MTA kisebbségkutató intézet, Budapest, 2008. 40 o.
4. Данилець Ю. В. 2009. Православна церква на Закарпатті у першій половині XX ст. / Передмова В.Фенича, Ужгород: Карпати. 376 с.
5. Кічера В., Фенич В., Штерр Д. Габсбурська церква: Мукачівська греко-католицька єпархія в австрійську добу (1771–1918) пер.з укр. Дори Адам. – Ужгород: Вид-во Валерія Падяка, 2018. 164 с. – Текст угор. мовою.
6. Ліхтей І. М. Підкарпатська Русь у складі Чехословаччини: особливості суспільно-політичного розвитку 1919–1929 років. Ужгород: Карпати, 2018. 244 с.
7. 6. Фенич В. Греко-католики ужгородської унійної традиції: міфи, стереотипи, реалії. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2019. 248 с.
8. Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО), ф. 151, оп. 7, спр. 499. Звернення Мукачівського єпископа до президента Чехословаччини Т. Масарика з приводу гоніння на греко-католиків. (2 грудня 1920). на 39 арк.
9. ДАЗО. ф. 151, оп. 7, спр. 648. Лист мукачівського єпископа Міністру Чехословацької республіки про заміну церковного податку «коблини», про упорядкування жалування служителям церкви та інше (17 листопада 1921). на 7 арк.

Юлія Манзик

РОЗВИТОК ШКІЛЬНОЇ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Освіта завжди виступала рушієм прогресу та інновацій, спонукала суспільство до розвитку. Українська держава на сьогодні переживає процеси становлення та вироблення власних ціннісно-світоглядних, цивілізаційних, культурних, освітніх орієнтирів. Процес модернізації освітньої галузі є досить тривалим, вимагає цілеспрямованої та виваженої державної політики. Як свідчить історія педагогіки, досить часто вагому роль у розвитку нових тенденцій в освіті відігравали альтернативні школи, які виробляли особливі педагогічні підходи у системі навчання і виховання учнів, мали своє бачення щодо процесу імплементації загальної освітньої парадигми. Поширення альтернативної освіти в сучасних умовах викликає значний науковий і суспільний інтерес та набуває особливого значення для здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів різних предметних галузей.

У предметному полі нашого дослідження – загальна характеристика досвіду окремих альтернативних закладів освіти, як феноменів у сучасній